מֵיקַל, שאף אם לא התנה במעמד אנשי העיר, שישתמש עם הכסף לצורך התקנת רצועה לסנדלו, מותר לו לעשות כן, משום שאין אדם מקפיד בדבר שאינו חסר. ומוכח שלא כביאור רב חסדא בדעת רבן שמעון בן גמליאל שאדם מקפיד שהשני לא ירמהו אף כשאין לו הפסד בכך.

לכן מבארת הגמרא טעם אחר בדברי רבן שמעון בן גמליאל: אלא אָמַר אַבַּיֵי, טַעְמָא דְּרַבָּן שִׁמְעוֹן בן גמליאל שאסר לזרוע מין אחר ממה שפסק עם חבירו, הוא כְּפִי מאמרו דְּמַר – של רבה בר נחמני; דְּאָמַר מַר, הַאי מַאן דְּנִיחָא לֵיהּ דְּתִתְבּוֹר אַרְעֵיהּ – הרוצה שתהא שדהו בורה, ולא תצמח, לְיִזְרָעָהּ שַׁתָּא חִטֵּי וְשַׁתָּא שַׁעֲרֵי – יזרענה שלא כפי הסדר, אלא שנה אחת יזרע חטים ובשנה הבאה שעורים, או שַׁתָּא שֵׁתֵּי וְשַׁתָּא עָרֵב – שנה אחת בסדר של שתי, כגון ממזרח למערב, ובשנה הבאה בסדר של ערב, מצפון לדרום, שהשינוי בסדר הזריעה מזיק לקרקע. ומטעם זה אסר רשב"ג לשנות ממה שפסק עמו בעל השדה, כיון שיש חשש שמא בשנה הקודמת זרע בה בעליה דווקא אותו מין שפסק עמו, ואם יזרע בה מין אחר נמצא מקלקלה.

מבארת הגמרא: וְלֹא אָמְרָן שהזורע מין אחר ממה שנזרע בשנה הקודמת הרי הוא מקלקל את השדה, אֶלָּא דְּלֹא פָּרֵיס וְתָנֵי – שלא חרש לאחר הקצירה של המין הראשון, ושנה לחרוש בה שוב קודם זריעת המין השני, אֲבָל אם פָּרֵיס וְתָנֵי, לֵית לָן בָּהּ – אין לנו לאסור לזרוע מין אחר:

שנינו במשנה: אם פסק עמו לזרוע תְּבוּאָה לֹא יִזְרָעֶנָּה קִטְנִית [וְכוּ'], ואם פסק עמו לזרוע קטנית יזרענה תבואה: מַתְנִי לֵיהּ רַב יְהוּדָה לְרָבִין בדברי המשנה 'אם פסק עמו לזרוע תְּבוּאָה יִזְרָעֶנָּה קִטְנִית', להיפך מהכתוב לפנינו. אָמַר לֵיהּ רבין, וְהָא אֲנַן תָּנֵן 'תְּבוּאָה לֹא יִזְרָעֶנָּה קִטְנִית'. אָמַר לֵיהּ רב יהודה, לֹא קַשְׁיָא, הָא – מה ששניתי שמותר לשנות מתבואה לקטנית, הוא לָן, בני בבל, שהקרקע בארצינו טובענית ומלאה ביצות עקב היותה עמוקה ומלאה מים, וממילא אין חשש שתיכחש אם יזרע בה קטנית, ולכן יכול לשנות ולזרוע אף קטנית כשפסק עמו לזרוע תבואה, וְהָא – מה שכתוב במשנה שלפנינו שאסור לשנות מתבואה לקטנית הוא לְהוּ, לבני ארץ ישראל, שהקרקע בארצם יבשה כיון שהיא במקום הרים, וממילא יש לחשוש שהקרקע ראויה רק לזריעת תבואה ולא לזריעת קטנית שתכחישנה, ולכן אסור לחוכר לשנות ולזרוע קטנית כשפסק עמו בעל הקרקע לזרוע בה תבואה.

דין נוסף שאמר רב יהודה לרבין: אָמַר לֵיהּ רַב יְהוּדָה לְרָבִין בַּר רַב נַחְמָן, רָבִין אָחִי, הָנֵי תַּחֲלֵי דְּכִי כְּיתְנָא – שחלים אלו הגדלים בערוגות הפשתן בין גידוליה, אֵין בָּהֶן מְשׁוּם גֵּזֶל אם תולשם אדם אחר ממקומם, שכיון שהם מזיקים לפשתן והנזק מרובה על דמיהם, וכיון שיש לעוקרם משם, אין בעליהם מקפידים אם אחר עוקרם, אבל אם הם עוֹמְדוֹת עַל הַגְּבוּלִין שבין ערוגות הפשתן ולא בערוגה ממש, ואינם מפסידים הפשתן, מקפידים בעליהם שלא יעקרום וְיֵשׁ בָּהֶן מְשׁוּם גֵּזֶל. וְאִם עמדו שם השחלים זמן רב עד גמר גידולם וכבר הוּקְשׁוּ לְזֶרַע השחלים ונגמר גידולם, ואין עקירתם מועלת לבעל הפשתן להשביח פשתנו, באופן זה אֲפִילּוּ דְּכִי כְּיתְנָא נָמֵי – אף הגדלים בתוך ערוגות הפשתן, יֵשׁ בָּהֶם מְשׁוּם גֵּזֶל. מַאי טַעְמָא משום דַּמַּאי דְּאַפְסִיד אַפְסִיד – מה שהפסיד בעל הפשתן בגדילתם כבר הפסיד, ומעתה אין עקירתם מועילה, אלא רק מפסיד בכך את השחלים עצמם, ולכן אסור.

דין נוסף שאמר רב יהודה לרבין: אָמַר לֵיהּ רַב יְהוּדָה לְרָבִין בַּר רַב נַחְמָן, רָבִין אָחִי, הָנֵי דֵּילֵי – יש אילנות הגדלות בשדה שלי, שפירותיהם דֵּילֵךְ – שלך, כיון ששדי סמוכה לשדך ושורשי אילנותי הסמוכים לשדך נוטים אליה ויונקים ממנה, וְדֵילֵךְ – ויש אילנות הגדלות בשדך, שפירותיהם דֵּילִי – שלי, כיון שיש משורשי אילנותיך הנוטים לשדי ויונקים ממנה, וההלכה בזה היא כפי שנָהוּג [–נהגו] בְּנֵי מַעֲרָא – בעלי שתי שדות הסמוכות בגבולותיהן זו לזו, שהאִילָן הַנּוֹטֶה – ששורשיו נוטים לְכָאן – לבעלי אותה שדה, וְהָאִילָן הַנּוֹטֶה – לבעלי אותה שדה, פירותיו שייכים לְכָאן – לבעלי אותה שדה. והאילן הַנּוֹטֶה – ששורשיו נוטים לְכָאן – לשדה השניה, פירותיו שייכים לְכָאן – לבעלי אותה שדה. וּשְׁמוּאֵל אָמַר, שבאופן זה שאילן עומד על הגבול, אף ששורשיו נוטים לאחת מן השדות, חוֹלְקִין בעלי שתי השדות ביניהם את פירות האילן.

הגמרא מקשה על שיטת רב: מֵיתִיבִי, שנינו בברייתא, אִילָן הָעוֹמֵד עַל הַמֵּיצַר – הגבול שבין שתי שדות, יַחֲלוֹקוּ בעלי השדות בפירות האילן. תִּיובְתָּא דְּרַב – הרי זו קושיא על רב, שלדבריו הדין במקרה זה שרואים להיכן נוטים השורשים, והפירות שייכים רק לבעלי השדה שאליה נוטים. מתרצת הגמרא: תַּרְגְּמָא שְׁמוּאֵל אַלִּיבָּא דְּרַב – ביאר שמואל את הברייתא לשיטת רב, שמדברת בְּאילן הַמְמַלֵּא את כָּל הַמֵּיצַר כּוּלּוֹ, ושורשיו נוטים לשתי השדות בשוה, ולכן אמרה הברייתא שיחלוקו בעלי השדה בפירות האילן.

שואלת הגמרא: אִי הָכִי, מַאי לְמֵימְרָא – מדוע צריך לומר זאת, הרי זה דבר מובן מאליו שכשאילן נוטה לשתי שדות, פירותיו שייכים לבעלי שתי השדות. משיבה הגמרא: לֹא צְרִיכָא – לא היתה צריכה הברייתא לחדש דין זה, אלא מפני שמדובר דְּתָלֵי טוּיוּהּ לְחַד גִּיסָא שאף ששורשיו נוטים לשתי השדות מכל מקום כל משא פירותיו וענפיו נוטה לאחת מן השדות, וחידשה הברייתא שאף על פי כן חולקים בעלי השדה בפירות האילן בשוה.

שבה הגמרא ושואלת: וְאַבָּתֵי – ועדיין צריך ביאור מַאי לְמֵימְרָא – מדוע היתה צריכה הברייתא לומר זאת גם במקרה זה, הלא דבר פשוט הוא שיחלוקו אף אם משא הפירות והענפים נוטה לשדה אחת. מבארת הגמרא את החידוש: מַהוּ דְּתֵימָא – היה אפשר לומר דְּאָמַר לֵיהּ – שיכול לומר בעל השדה שאליה נוטה משא הפירות והענפים, פְּלוֹג הָכִי – תחלק כך את האילן, כלומר לאורך הגבול שבין שדותינו, ואז נמצא שכל הפירות שייכים לי, ולכן קָא מַשְׁמַע לָן – השמיעה לנו הברייתא, דְּאָמַר לֵיהּ – שיכול להשיב לו בעל השדה השניה, מַאי חָזֵית דְּפָלְגַתְּ הָכִי – מה ראית שחילקת את האילן לאורך הגבול, כך שהפירות יהיו שייכים רק לך, פְּלוֹג הָכִי – חלק את האילן לרוחבו, כך שהפירות יהיו שייכים לשנינו ויתחלקו בינינו.

מאמר נוסף שאמר רב יהודה לרבין בר רב נחמן: אָמַר לֵיהּ רַב יְהוּדָה לְרָבִין בַּר רַב נַחְמָן, רָבִין אָחִי, לֹא תִּזְבִּין אַרְעָא דְּסָמְיְכָא לְמָתָא – אל תקנה קרקע הסמוכה לעיר כדי שתגדל בה שדך, כיון שהאנשים שבעיר רואים אותה תמיד, ויש חשש שמא יתנו בה עין רעה, דְּאָמַר רַבִּי אַבָּהוּ אָמַר רַב הוּנָא אָמַר רַב, אָסוּר לוֹ לְאָדָם שֶׁיַּעֲמוֹד עַל – בסמוך לשָׂדֶה חֲבֵירוֹ בְּשָׁעָה שֶׁהתבואה שבה עוֹמֶדֶת בְּקָמוֹתֶיהָ, שמא יתן בה עין רעה ויפסידנה.

מקשה הגמרא: אֵינִי, וְהָא אַשְׁכְּחִינְהוּ רַבִּי אַבָּא לְתַלְמִידֵיהּ דְּרַב – והרי כשפגש רבי אבא את תלמידי רב אָמַר לְהוּ, מַאי אָמַר רַב בָּהֲנֵי קְרָאֵי – מה דרש רב בפסוקים אלו (דברים כח ג, ו) 'בָּרוּךְ אַתָּה בָּעִיר וּבָרוּךְ אַתָּה בַּשָּׂדֶה', 'בָּרוּךְ אַתָּה בְּבוֹאֶךָ וּבָרוּךְ אַתָּה בְּצֵאתֶךָ'. וְאָמְרוּ לֵיהּ תלמידי רב לרבי אבא, הָכִי אָמַר רַב – כך דרש רב, 'בָּרוּךְ אַתָּה בָּעִיר' הכוונה לברכה שֶׁיְּהֵא בֵּיתְךָ סָמוּךְ לְבֵית הַכְּנֶסֶת, כדי שיהא בהיתך סמוך למקום שהָ נמצא בו, ומה שכתוב 'בָּרוּךְ אַתָּה בַּשָּׂדֶה' הכוונה היא שֶׁיְּהוּ נְכָסֶיךָ דהיינו שדותיך קְרוֹבִים לָעִיר, ולא תצטרך לטרוח טירחה מרובה להביא מהן פירות, ומה שכתוב 'בָּרוּךְ אַתָּה בְּבוֹאֶךָ' הכוונה היא שֶׁלֹּא תצטער כשתִּמְצָא אֲשֶׁתְּךָ כשהיא בְּסָפֵק טְבוּאָה, שמא היא נִדָּה, בְּשָׁעַת בִּיאָתְךָ מִן הַדֶּרֶךְ, אלא תהא טהורה, ומה שכתוב 'בָּרוּךְ אַתָּה בְּצֵאתֶךָ' כוונת הברכה שֶׁיְּהוּ צֵאצָאֶיךָ מֻעָּיךְ – בניך כְּמוֹתְךָ, בתורה, בעושר ובכבוד.

וְאָמַר לְהוּ רבי אבא לתלמידי רב, רַבִּי יוֹחָנָן לֹא אָמַר הָכִי – לא דרש פסוקים אלו כפי שדרש רב, אֶלָּא דרש פסוקים אלו כך, מה שכתוב 'בָּרוּךְ אַתָּה בָּעִיר' הכוונה היא שֶׁיְּהֵא בֵּית הַכִּסֵּא סָמוּךְ לְשׁוּלְחָנֶךָ – ששורשיו נוטים לְכָאן – לשדה השניה, פירותיו שייכים לְכָאן – לשדה השניה. הגמרא מביאה מחלוקת בענין זה: דְּאִיתְמַר, אִילָן הָעוֹמֵד עַל הַמֵּיצַר – הגבול שבין שתי שדות, אָמַר רַב, האילן הַנּוֹטֶה – ששורשיו נוטים לְכָאן – לאחת מן השדות, פירותיו שייכים לְכָאן – לבעלי אותה שדה, וְהאילן הַנּוֹטֶה – ששורשיו נוטים לְכָאן – לשדה השניה, פירותיו שייכים לְכָאן – לבעלי אותה שדה. וּשְׁמוּאֵל אָמַר, שבאופן זה שאילן עומד על הגבול, אף ששורשיו נוטים לאחת מן השדות, חוֹלְקִין בעלי שתי השדות ביניהם את פירות האילן.

הגמרא מקשה על שיטת רב: מֵיתִיבִי, שנינו בברייתא, אִילָן הָעוֹמֵד עַל הַמֵּיצַר – הגבול שבין שתי שדות, יַחֲלוֹקוּ בעלי השדות בפירות האילן. תִּיובְתָּא דְּרַב – הרי זו קושיא על רב, שלדבריו הדין במקרה זה שרואים להיכן נוטים השורשים, והפירות שייכים רק לבעלי השדה שאליה נוטים. מתרצת הגמרא: תַּרְגְּמָא שְׁמוּאֵל אַלִּיבָּא דְּרַב – ביאר שמואל את הברייתא לשיטת רב, שמדברת בְּאילן הַמְמַלֵּא את כָּל הַמֵּיצַר כּוּלּוֹ, ושורשיו נוטים לשתי השדות בשוה, ולכן אמרה הברייתא שיחלוקו בעלי השדה בפירות האילן.

שואלת הגמרא: אִי הָכִי, מַאי לְמֵימְרָא – מדוע צריך לומר זאת, הרי זה דבר מובן מאליו שכשאילן נוטה לשתי שדות, פירותיו שייכים לבעלי שתי השדות. משיבה הגמרא: לֹא צְרִיכָא – לא היתה צריכה הברייתא לחדש דין זה, אלא מפני שמדובר דְּתָלֵי טוּיוּהּ לְחַד גִּיסָא שאף ששורשיו נוטים לשתי השדות מכל מקום כל משא פירותיו וענפיו נוטה לאחת מן השדות, וחידשה הברייתא שאף על פי כן חולקים בעלי השדה בפירות האילן בשוה.

שבה הגמרא ושואלת: וְאַבָּתֵי – ועדיין צריך ביאור מַאי לְמֵימְרָא – מדוע היתה צריכה הברייתא לומר זאת גם במקרה זה, הלא דבר פשוט הוא שיחלוקו אף אם משא הפירות והענפים נוטה לשדה אחת. מבארת הגמרא את החידוש: מַהוּ דְּתֵימָא – היה אפשר לומר דְּאָמַר לֵיהּ – שיכול לומר בעל השדה שאליה נוטה משא הפירות והענפים, פְּלוֹג הָכִי – תחלק כך את האילן, כלומר לאורך הגבול שבין שדותינו, ואז נמצא שכל הפירות שייכים לי, ולכן קָא מַשְׁמַע לָן – השמיעה לנו הברייתא, דְּאָמַר לֵיהּ – שיכול להשיב לו בעל השדה השניה, מַאי חָזֵית דְּפָלְגַתְּ הָכִי – מה ראית שחילקת את האילן לאורך הגבול, כך שהפירות יהיו שייכים רק לך, פְּלוֹג הָכִי – חלק את האילן לרוחבו, כך שהפירות יהיו שייכים לשנינו ויתחלקו בינינו.

מאמר נוסף שאמר רב יהודה לרבין בר רב נחמן: אָמַר לֵיהּ רַב יְהוּדָה לְרָבִין בַּר רַב נַחְמָן, רָבִין אָחִי, לֹא תִּזְבִּין אַרְעָא דְּסָמְיְכָא לְמָתָא – אל תקנה קרקע הסמוכה לעיר כדי שתגדל בה שדך, כיון שהאנשים שבעיר רואים אותה תמיד, ויש חשש שמא יתנו בה עין רעה, דְּאָמַר רַבִּי אַבָּהוּ אָמַר רַב הוּנָא אָמַר רַב, אָסוּר לוֹ לְאָדָם שֶׁיַּעֲמוֹד עַל – בסמוך לשָׂדֶה חֲבֵירוֹ בְּשָׁעָה שֶׁהתבואה שבה עוֹמֶדֶת בְּקָמוֹתֶיהָ, שמא יתן בה עין רעה ויפסידנה.

מקשה הגמרא: אֵינִי, וְהָא אַשְׁכְּחִינְהוּ רַבִּי אַבָּא לְתַלְמִידֵיהּ דְּרַב – והרי כשפגש רבי אבא את תלמידי רב אָמַר לְהוּ, מַאי אָמַר רַב בָּהֲנֵי קְרָאֵי – מה דרש רב בפסוקים אלו (דברים כח ג, ו) 'בָּרוּךְ אַתָּה בָּעִיר וּבָרוּךְ אַתָּה בַּשָּׂדֶה', 'בָּרוּךְ אַתָּה בְּבוֹאֶךָ וּבָרוּךְ אַתָּה בְּצֵאתֶךָ'. וְאָמְרוּ לֵיהּ תלמידי רב לרבי אבא, הָכִי אָמַר רַב – כך דרש רב, 'בָּרוּךְ אַתָּה בָּעִיר' הכוונה לברכה שֶׁיְּהֵא בֵּיתְךָ סָמוּךְ לְבֵית הַכְּנֶסֶת, כדי שיהא בהיתך סמוך למקום שהָ נמצא בו, ומה שכתוב 'בָּרוּךְ אַתָּה בַּשָּׂדֶה' הכוונה היא שֶׁיְּהוּ נְכָסֶיךָ דהיינו שדותיך קְרוֹבִים לָעִיר, ולא תצטרך לטרוח טירחה מרובה להביא מהן פירות, ומה שכתוב 'בָּרוּךְ אַתָּה בְּבוֹאֶךָ' הכוונה היא שֶׁלֹּא תצטער כשתִּמְצָא אֲשֶׁתְּךָ כשהיא בְּסָפֵק טְבוּאָה, שמא היא נִדָּה, בְּשָׁעַת בִּיאָתְךָ מִן הַדֶּרֶךְ, אלא תהא טהורה, ומה שכתוב 'בָּרוּךְ אַתָּה בְּצֵאתֶךָ' כוונת הברכה שֶׁיְּהוּ צֵאצָאֶיךָ מֻעָּיךְ – בניך כְּמוֹתְךָ, בתורה, בעושר ובכבוד.

וְאָמַר לְהוּ רבי אבא לתלמידי רב, רַבִּי יוֹחָנָן לֹא אָמַר הָכִי – לא דרש פסוקים אלו כפי שדרש רב, אֶלָּא דרש פסוקים אלו כך, מה שכתוב 'בָּרוּךְ אַתָּה בָּעִיר' הכוונה היא שֶׁיְּהֵא בֵּית הַכִּסֵּא סָמוּךְ לְשׁוּלְחָנֶךָ

המשך בעמוד רמה

כלומר סמוך לביתך, ולא תצטרך להרחיק לבית הכסא שבשדות כדי להפנות, ועל ידי כך לא תבוא לחשש מחלה. **אֲבָל בֵּית הַכְּנֶסֶת** **לֹא** שסבר רבי יוחנן שאין זו מעלה שהוא קרוב לביתו של אדם, **וְרַבִּי יוֹחָנָן** סבר כן **לְפִי טַעֲמֵיהּ, דְּאָמַר** (סוטה כב.) **שִׁכַּר פְּסִיעוֹת יֵשׁ** לאדם המטריח עצמו ללכת לבית הכנסת שהוא רחוק ממנו, ונמצא שאין ברכה במה שבית הכנסת קרוב לביתו.

וביאור המשך הפסוקים לרבי יוחנן הוא כך: מה שכתוב **'בָּרוּךְ אַתָּה בַּשָּׂדֶה'** הכוונה היא **שֶׁיִּהוּ נְכָסֶיךָ מְשׁוּלָּשִׁין** – שיהיו שדותיך מחולקים לשלשה מיני זרעים, **שְׁלִישׁ** מהן יהיו זרועים **בְּתְבוּאָה, וּשְׁלִישׁ בְּזֵיתִים, וּשְׁלִישׁ בְּנְטָעִים**, כדי שגם אם ילקה אחד מן מינים אלו או שנים, ישאר המין השלישי לפליטה. ומה שכתוב **'בָּרוּךְ אַתָּה בְּבוֹאֶךָ וּבָרוּךְ אַתָּה בְּצֵאתֶךָ'**, ביאור הברכה היא **שֶׁתְּהֵא יְצִיאָתְךָ מִן הָעוֹלָם** – פטירתך **כִּבְיֵאָתְךָ לָעוֹלָם** – כהולדתך, **מָה בִּיאָתְךָ לָעוֹלָם הֵיתָה בְּלֹא חֵטְא, אַף יְצִיאָתְךָ מִן הָעוֹלָם תֹּהֵא בְּלֹא חֵטְא**, כלומר שלא תחטא כל ימי חייך.

מבואר, שדעת רב היא שעדיף שתהא שדהו של אדם קרובה לעיר כדי שלא יטרח בהבאת הפירות ממנה לעיר, ואין חוששים שמא יפסידוה אנשי העיר, ולא כדברי רב יהודה לרבין שלא יקנה קרקע הסמוכה לעיר, משום דברי רב שאסור לאדם להסתכל על שדה חבירו העומדת בקמותיה שמא יתן בה עין רעה ויפסידנה.

מתרצת הגמרא: **לֹא קַשְׁיָא** – דברי רב אינם סותרים אלו את אלו, **הָא** – מה שאמר ששדה סמוכה לעיר היא ברכה מאחר ואין בה טורח בהכנסת הפירות לבית, מדובר באופן **דְּמְהַדַּר לֵיהּ שׁוּקָא וְרִיחָקָא** – כשהקיף את השדה בחומה ועליה גדר, ובני אדם אינם יכולים להתבונן בתוכה ולתת בה עין רעה, **וְהָא** – מה שלמד רב יהודה מתוך דברי רב שאין רצוי לקנות שדה בסמיכות לעיר מדובר באופן **דְּלֹא מְהַדַּר לֵיהּ שׁוּקָא וְרִיחָקָא**, ומכיון שכך יש לחשוש שמא יתן בה אדם עין רעה.

הגמרא מביאה דבר נוסף שאמר רב בענין עין רעה: בברכת משה לישראל אם ישמרו את התורה והמצוות, נאמר (דברים ז טו) 'וְהֵסִיר ה' מִמְּךָ כָּל חֹלִי', ויש לפרש שה' יסיר את הדבר שכל החלאים באים בעטיו, **וְאָמַר רַב** זוּ עַיִן רעה שאדם נותן בחבירו, שהיא הגורמת לכל החלאים. מבארת הגמרא: **רַב** אמר זאת **לְמַעֲמֵיהּ** – לפי שיטתו ודבריו במקום אחר, **דְּרַב סָלִיק לְבֵי קִבְרֵי** – עלה ונכנס פעם לבית הקברות, **וַעֲבַד מַאי דְּעָבַד** – עשה מה שעשה, היינו שאמר על הקברים איזה לחש שעל ידו הבין בכל קבר אם האדם הקבור בו מת בעתו או מחמת עין רעה, **וְאָמַר**, שמתוך כל מאה אנשים הקבורים שם **תִּשְׁעִין וְתִשְׁעָה** מהם מתו **בְּעֵין רָעָה** שנתן בהם אדם אחר, **וְאֶחָד** מהם בלבד מת **בְּדֶרֶךְ אֶרֶץ** – בדרך מיתת כל העולם, על ידי חלאים שונים.

ביאורים אחרים בפסוק: **וּשְׁמוּאֵל אָמַר**, הדבר שגורם לכל החלאים **זֶה הָרִוחַ** – נשיבת הרוח על האדם. מבארת הגמרא: **שְׁמוּאֵל לְמַעֲמֵיהּ, דְּאָמַר שְׁמוּאֵל, הַכֹּל** – כל החלאים הגורמים למותו של אדם, באים **בְּרִוחַ** – מחמת נשיבת הרוח עליו, שיש אדם שרוח זו מזיקה לו ויש שמזיקה לו רוח אחרת, וכן יש אדם שהרוח מזיקה לו בשעה זו ויש שהיא מזיקה לו בשעה אחרת. מקשה הגמרא: **וְלִשְׁמוּאֵל קַשְׁיָא, הָא אִיכָּא** – הרי ישנם גם **הֲרוּגֵי מַלְכוּת** שמתו בחרב ולא מחמת הרוח. מתרצת הגמרא: **הָנָךְ נַמֵּי** – גם אלו, **אִי לָאו זִיקָא** – אם לא היתה הרוח נושבת על פצעיהם, **עֲבֵדֵי לְהוּ סָמָא** – היו מכינים עבורם סם שבכוחו לחבר בשר שנחתך, ומניחים על גבי המכה **וְחַיֵּי** – והיו ממשיכים לחיות.

רַבִּי חֲנִינָא אָמַר, 'כָּל חֹלִי' זוּ הַצִּנָּה – רוח קרה הנושבת על האדם וגורמת לו לחלות. **דְּאָמַר רַבִּי חֲנִינָא, הַכֹּל בִּידֵי שָׁמַיִם** – כל המחושים והמכאובים באים על אדם בגזירת שמים ואינו יכול להישמר מהם, **חוּץ מֵצִנִּים פְּחִים** – מלבד חולי הבא על ידי הקור שנופח על האדם, שמחמת פשיעתו הוא ניזוק ממנו, **שֶׁנֶּאֱמַר** (משלי כב ה) 'צִנִּים פַּחִים בְּדֶרֶךְ עִקֵּשׁ שׁוֹמֵר נַפְשׁוֹ יִרְחַק מֵהֶם' – הקור הנופח באדם וגורם לו לחלות נמצא רק בדרכו של העיקש שאינו נשמר ממנו, אבל זה שמתרחק ונשמר שומר את נפשו וניצול. הרי שהחולי הבא מחמת הקור תלוי בידו של האדם ויכול להישמר ממנו. וכוונת הפסוק שאפילו חולי זה שאינו בא בידי שמים יסיר אותו ה' ממך.

רַבִּי יוֹסֵי בַּר חֲנִינָא אָמַר, זוּ ריבוי הַצּוֹאָה שבאף ושבאוזנים. **דְּאָמַר מַר, צוֹאַת הַחוֹטֶם וְצוֹאַת הָאוֹזֶן, רִוּבָּן קָשֶׁה** – כשהם מרובים מזיק הדבר לגוף, **וּמְיַעוּטָן יָפֶה** לגוף לרפואתו, וטוב שיהיה מעט משלא יהיה כלום. ואף מחלה זו בכלל הברכה.

רַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר, זוּ **מָרָה**, שכשהמרירות שבכיס המרה גוברת היא מתפשטת בגידים ובעצמות ומזיקה לגוף. **תָּנָיָא נַמִּי הָכִי**, נאמר בפסוק (שמות טו כו) 'כָּל הַמַּחֲלָה אֲשֶׁר שַׂמְתִּי בְּמִצְרַיִם לֹא אָשִׂים עָלֶיךָ', 'מַחֲלָה' זוּ **מָרָה**, וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמָהּ 'מַחֲלָה', משום **שֶׁכְּשֶׁהִיא מתפשטת הִיא מַחֲלָה** – מזיקה **לְכָל גּוּפוֹ שֶׁל הָאָדָם. דָּבָר אַחֵר**, נקראה 'מַחֲלָה', משום **שֶׁמְּשׁוֹנִים וּשְׁלֹשָׁה חֳלָאִים** [כמנין תיבת 'מחלה'] **תְּלוּיִין בַּמָּרָה**, ואת כּוּלָּן – כל המחלות הללו, אכילת **פַּת שַׁחֲרִית בְּמֶלַח וּשְׁתִיַּת קִיתּוֹן שֶׁל מַיִם** באותה שעה **מְבַטְּלָתָן**.

אגב פת שחרית, מביאה הגמרא ברייתא בענין זה: **תָּנוּ רַבָּנָן, שְׁלֹשָׁה עָשָׂר דְּבָרִים נֶאֶמְרוּ בְּמַעֲלַת הָאוֹכֵל פַּת בְּשַׁחֲרִית: א. מְצָלֶת** את האדם שלא ינוק **מִן הַחַמָּה. ב. וּמִן הַצְּנָנָה. ג. וְמִן הַזִּיקִין** – הרוחות הנושבות על האדם וגורמות לו לחלות, כפי שאמר שמואל לעיל. **ד. וּמִן הַמַּזִּיקִין** – השדים הרוצים להזיקו. **ה. וּמַחְכִּימַת** אדם **פֶּתִי**, שכאשר אינו מתענה ומצטער דעתו מיושבת עליו ומחכים. **ו. וְזוֹכָה בַּדִּין** – אם יש לו דין עם חבירו, מאחר והוא אוכל דעתו מיושבת ושוטח את טענותיו כראוי וכך זוכה בדין. **ז.** וזוכה **לְלִמּוּד תּוֹרָה ח. וְלִלְמֹד** כראוי, מחמת ישוב הדעת. **ט. וּדְבָרָיו נִשְׁמָעִין** לבריות, כיון שיש לו לב להטעימם בפניהן. **י. וּמתוך** שלומד ביישוב הדעת **תַּלְמוּדוֹ מִתְקַיֵּים בְּיָדוֹ. יא. וְאֵין בְּשָׂרוֹ מַעֲלֶה חֶבֶל** – זיעה וזוהמה. **יב.** וְאם בעל הרהורי תאוה הוא, מכיון שאכל פת בבוקר ולבו טוב עליו הוא **נִזְקָק לְאִשְׁתּוֹ**, וּמכיון שכך בצאתו לשוק **אֵינוֹ מִתְאַוֶּה לְאִשָּׁה אַחֶרֶת. יג. וְהוֹרֶגֶת כִּינָּה** – תולעת שֶׁנמצאת **בִּבְנֵי מֵעַיִם. וְיֵשׁ אוֹמְרִים** מעלה נוספת בפת שחרית, **שֶׁאַף מוֹצִיא אֶת הַקְּנָאָה** שישנה באדם בשעה שאינו אוכל, שאז אין לבו טוב עליו והוא נוטה לבעוס, **וּמַכְנִיס אֶת הָאַהֲבָה** ללבו.

הגמרא מבררת את מקורן של אמרות שנאמרו בענין אכילת פת בשחרית: **אָמַר** לֵיהּ **רַבָּה לְרָבָא בַּר מָרִי, מָנָא הָא מִילְּתָא דְּאָמְרֵי אִינְשֵׁי** – מהו המקור למה שרגילים אנשים לומר, **שִׁיתְּיֵן רְהִיטֵי רָהוּטֵי** – שישים איש רצו **וְלֹא מָטוּ לְגַבְרָא דְּמַצְפְּרָא כָּרֵךְ** – ולא השיגו את האדם שרץ לאחר שאכל פת בשחרית. וכן מהו המקור למה **שֶׁאָמְרוּ רַבָּנָן** בענין זה, **הַשָּׁכֵם וְאֶכּוֹל** פת בשחרית, **בַּקָּיץ** תעשה כך **מִפְּנֵי** שעל ידי כך לא תנזק מחום **הַחַמָּה, וּבַחוֹרֶף** תעשה כך **מִפְּנֵי** שלא תנזק **מֵהַצִּנָּה. אָמַר** לֵיהּ, המקור הוא **מִדִּכְתִיב** (ישעיה מט י) בגאולה העתידה, שכל העולים מהגולה **'לֹא יִרְעֲבוּ וְלֹא יִצְמָאוּ וְלֹא יַכֵּם שָׁרָב וְשָׁמֶשׁ', שכן יש לפרש את הפסוק כך, לֹא יַכֵּם שָׁרָב וְשָׁמֶשׁ בֵּינָיִם דְּלֹא יִרְעֲבוּ וְלֹא יִצְמָאוּ**, כלומר מאחר שיאכלו בתחילת היום ולא יערבו ולא יצמאו ממילא לא יכם השרב והשמש.

אָמַר לֵיהּ רבה **לְרַבָּה בַּר מָרִי, אַתְּ אָמְרַתְּ לִי מֵהָתָם** – אתה אומר לי שלמדים זאת מהפסוק ההוא, **וַאֲנָא אֲמִינָא לָךְ מֵהָכָא** – ואני יאמר לך שלמדים זאת מכאן, שנאמר (שמות כג כה) 'וַעֲבַדְתֶּם אֵת ה' אֱלֹהֵיכֶם וּבֵרַךְ אֶת לַחְמְךָ וְאֶת מֵימֶיךָ וַהֲסִרֹתִי מַחֲלָה מִקִּרְבֶּךָ', וכך נדרש, 'וַעֲבַדְתֶּם אֵת ה' אֱלֹהֵיכֶם', עבודה זוֹ היא **קְרִיאַת שְׁמַע וּתְפִלָּה** של שחרית, **'וּבֵרַךְ אֶת לַחְמְךָ וְאֶת מֵימֶיךָ'** ברכה זוֹ נאמרה על **פַּת בְּמֶלַח וְקִיתּוֹן שֶׁל מַיִם** שאתה אוכל ושותה באותה שעה, **וּמְכָאן וְאֵילָךְ** – לאחר שתעשה כן, מובטח לך **'וַהֲסִרֹתִי מַחֲלָה מִקִּרְבֶּךָ'**.

הגמרא ממשיכה להביא מאמרים מדברי רב יהודה: **אָמַר** לֵיהּ **רַב יְהוּדָה לְרַב אַדָּא מָשׁוֹחָאָה, אַרְבַּע אָמוֹת דְּאַנִּיגְרָא** – אותם ארבע אמות שבעלי השדות מתרחקים מאמת המים המוליכה מים לשדותיהם ואינם זורעים בהם, **זַלְזוּל בָּהּ** – אתה יכול לזלזל במדידתם ואינך צריך למדוד אותם בעין יפה. אבל **דְּאַנַּהֲרָא** – את ארבע אמות שהם מתרחקים משפת הנהר ומניחים אותם מלזרוע, **לֹא תִּמְשָׁחֲנְהוּ** – אל תמדדנו **כְּלָל**, אלא תניח שם קרקע במדה מספקת לפי אומד דעתך, שיהא ניכר לעינים שנשאר במדה שלימה ורחבה כפי הנצרך.

הגמרא מבארת את דברי רב יהודה: **רַב יְהוּדָה לְמַעֲמֵיהּ, דְּאָמַר רַב יְהוּדָה, אַרְבַּע אָמוֹת דְּאַנִּיגְרָא לְבֵנֵי אַנִּיגְרָא** – ארבע אמות שעל שפת אמת המים שייכים לבעלי השדות שבסביבתה, לפיכך אם יטעה ויחסיר במדידתם אינו מזיק אלא ליחידים, ובודאי ימחלו לו. אבל **דְּאַנַּהֲרָא דִּכּוּלֵּי עָלְמָא** – ארבע אמות שעל שפת הנהר שייכים לכל העולם, ואם יחסר במדידה נמצא הוא מזיק לרבים ומי ימחל לו, לפיכך לא ימדוד כלל אלא יניח בעין יפה.

הוראה נוספת בענין השארת קרקע פנויה על שפת הנהר: **רַבִּי אַמִּי, מְלֵא כַּתְפֵּי נְגָדֵי בְּתָרֵי עֲבָרֵי נַהֲרָא קוֹצוֹ** – המוצא עצי יער או אילנות נטועים על שפת הנהר משני עבריו, יש לו לקצצם עד

המשך בעמוד לא

שיעור כמלוא כתפי מושכי חבל הספינה. לפי שהם מותחים את החבלים בשפת הנהר [לפעמים מהצד הזה ולפעמים מהצד האחר] כדי להעמיד את הספינה, ואם יהיו שם אילנות יפגעו בהם וינזקו.

הגמרא מביאה מעשה בענין זה: **רַב נָתָן בַּר הוֹשַׁעְיָא קָץ שִׁיתְּסַר אַמָּתָא** – קצץ אילנות שהיו נטועים על שפת הנהר בשטח של שש עשרה אמות, **אָתוּ עֲלֵיהּ** – באו עליו **בְּנֵי הָעִיר מַשְׁרוֹנְיָא** שהיער היה ברשותם, **וַדְּפָנְווּהוּ** – הלקוהו על מה שעשה. **הוּא סָבַר** – רב נתן בר הושעיא שעשה כך סבר, ששיעור קציצת האילנות הוא ברוחב שש עשרה אמה **כְּדֶרֶךְ רְשׁוּת הָרַבִּים, וְלָא הִיא** – אך סברא זו אינה נכונה, כיון **שֶׁהָתָם** – שם, בדרך רשות הרבים, **בְּעֵינָן כּוּלֵּי הַאי** – צריך רוחב במדה רבה כל כך כדי שיהא מקום למעבר הרבים, אבל **הָכָא** – כאן, בקציצת האילנות שעל שפת הנהר, הטעם הוא **מִשּׁוּם אַמְּתוּחֵי אִשְׁלַיְיהֶן הוּא** – כדי שיוכלו מושכי חבל הספינה למתוח את החבל ביבשה לקשרו, לפיכך **כְּמִלֵּא כְּתֵפֵי נַגָּדֵי סַנֵּי** – די בשיעור שהוא כמלא כתפי המושכים, שהוא קטן משיעור רשות הרבים.

הגמרא מביאה מעשה ודיון נוסף בענין זה: **רַבָּה בַּר רַב הוּנָא חֲוָה לֵיהּ הָהוּא אָבָא אַגּוּדָא דְּנַהֲרָא** – היה לו יער על שפת הנהר. **אָמְרוּ לֵיהּ נַיקוּץ מַר** – שכבודו יקצוץ את האילנות. **אָמַר לְהוּ** רבה בר רב הונא, **קוּצוּ עִילָּאֵי וְתַתָּאֵי** – תחילה יקצצו בעלי היערות שלידי שאף אילנותיהם נטועים על שפת הנהר, למעלה ממני או למטה, **וְהָדַר נֵיקוּץ אֲנָא** – ואחר כך אקצוץ גם אני.

מקשה הגמרא: **הֵיכִי עָבֵיד הָכִי** – כיצד עשה רבה בר רב הונא כך, ולא קצץ את שלו תחילה, **וְהָכְתִיב** – והרי נאמר בפסוק (צפניה ב א) 'הִתְקוֹשָׁשׁוּ וָקוֹשּׁוּ', **וְאָמַר רֵישׁ לָקִישׁ** בפירוש הפסוק, **קְשׁוֹט עַצְמְךָ** – השוה ותקן את מעשיך שיהיו כדעת קונך, **וְאַחַר כָּךְ קְשׁוֹט אֲחֵרִים** – תשוה ותתקן את מעשיהם של אחרים. אם כן מדוע דחה רבה מלתקן את המכשול שמציבים אילנותיו כל עוד אחרים אינם מתקנים את שלהם.

מתרצת הגמרא: **הָתָם** – שם, היכן שהיה נטוע היער של רבה, **אַבָּא דְּבֵי פְּרַזֵק רוּפֵּילָא הֲוָה** – מעליו ומתחתיו היה נטוע היער של בית פרזק, שר ומשנה למלך פרס, והיה ידוע שאינם מסכימים לקצוץ אותו. **וּלפיכך אָמַר** רבה, **אִי קַיְיצוּ** – אם יקצצו בית פרזק את יערותיהם **קָיְיצְנָא** – אקצוץ אף אני את יערי, **וְאִי לָא קַיְיצוּ** – אבל אם הם אינם מסכימים לקצוץ את שלהם **אַמַּאי אֵיקוּץ** – מדוע אקצוץ את שלי, הרי אין בכך שום תועלת, **דְּאִי מַמְּתְחֵי לְהוּ אַשְׁלַיְיהוּ** – כי אם הם יכולים למתוח את חבלי הספינה בצד הנהר שבו נטועים האילנות, הרי **מְמַתְּחֵי לְהוּ** – יוכלו לעבור שם.